

досить відповідальною справою. Щоб робота з перекладачем була успішною, до нього висувалися певні вимоги: 1) добрі знання місцевої мови й мови співробітника експедиції (краще, якщо мова місцевого населення є для перекладача рідною); 2) повага місцевих жителів (якщо вони не будуть поважати перекладача, то не будуть ставитися з повагою й до співробітника експедиції, а отже й до його роботи); 3) освіченість, яка гарантувала б добре розуміння завдання своєї роботи й необхідність точного перекладу без «відсебеньок» [6, с. 126].

Як зазначають методисти, дуже важливо було до початку роботи роз'яснити перекладачу завдання експедиції, виклавши хоча б загальні основи знань даної галузі. Чим краще перекладач орієнтувався в предметі дослідження, тим успішніше йшла робота. Особливо варто було наполягати на точності перекладу.

Крім того, велике значення після опитування мала і документаційна робота [2, с. 123]. А саме, фіксування запису бесід з інформаторами, анкети, опис різних явищ, малюнки, креслення, викрійки, плани. Бо все це історичні документи, цінність яких згодом зростає все більше. Історики польові документи говорять не менше, ніж архівні справи. Тому правильне оформлення й складання польових документів (польові зошити, експедиційні щоденники, анкети, графічні матеріали, фотоматеріали й кіноплівки) відігравали і відіграють, навіть, зараз значну роль в їх подальшому вивченні для реконструкції історичних подій та явищ.

Таким чином, методика проведення історико-краєзнавчих експедицій в середині ХХ століття мала свої особливості. Такі експедиції були довгострокові, матеріальна-технічна база була практично відсутня, більшість робіт проводилась без залучення автоматики в порівнянні з сучасними експедиціями. Уніфікованої та загальноновизнаної методики як такої не було, а існували розробки окремих дослідників. Саме такі розробки і стали основою сучасної методики проведення історико-краєзнавчих експедицій, яка стає все популярнішою та розповсюдженішою.

### Джерела та література

1. Жданко Т.А., Крупянская Б.Ю., Терентьева Л.Н. Об организации и методике полевых этнографических исследований // Советская этнография. — 1956. — № 3.
2. Аксьонова Н. Наукова літня школа «Методи дослідження культур у гуманітарних науках»: старе і нове дослідження. // Народна творчість та етнографія. — 2006. — № 1.
3. Валименко А.В. Експедиції 1965 року // Народна творчість та етнографія. — № 1.
4. Громов Г. Методика этнографических экспедиций. — М., 1966.
5. Маерчик М. Польові дослідження: проблема достовірності й порозуміння // Народна творчість та етнографія. — 2003. — № 5-6.
6. Рубан О. Етнографічна комісія Академії наук України. // Народна творчість та етнографія. — 1999. — № 4.
7. Боряк О. Емпіричні дослідження як "ризик шкоди": теорія і практика впровадження принципів етики польової роботи. // Народна творчість та етнографія. — 2003. — № 5-6.

### Summary

This article tells us about procedure of the polling during historical expeditions in the 50 – 60s of the XX century. Methods, that can help a scientist to make interview today, are described in this article. Despite the fact that in the middle of the XX century there was not general technique but there were some researches of scientists. Such researches are considered in the article. Learning of the investigation allows to make the characteristic of the procedure of that period.

Г. В. Лєснікова

## НАРОДНОПІСЕННА ТРАДИЦІЯ УКРАЇНЦІВ НИЖНЬОГО ПОДУНАВ'Я: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Вивчення пісенного фольклору українців Нижнього Подунав'я є актуальною проблемою сьогодення. Її дослідження дає можливість з'ясувати стан етнічної виразності духовної культури українців в межах даного регіону, зокрема рівень збереження у народній пісенній творчості ознак загальноукраїнської фольклорної традиції та впливу на останню пісенних традицій інших народів Нижнього Подунав'я.

У даній статті ми ставимо за мету вивчити відображення культурно-побутових особливостей українців даного регіону у їхньому фольклорі, що дасть можливість говорити про ліричний фольклор як джерело дослідження етнографічної виразності регіону.

В історіографії регіональна фольклористика відображена в емпірико-теоретичних площинах. У 50-80 р. ХХ ст. регіональний фольклор вивчали такі дослідники, як Н.С.Шумада, Р.Ф.Кирчів,

В.Н.Скрипка, М.В.Гудзь [1, 151-163]. Вони у своїх працях розглядали характер і наслідки зв'язків між україно-болгарською, україно-польською, україно-чесько-словацькою, україно-сербо-хорватською фольклорними традиціями. Такі дослідники як К.В.Чистов, А.Арутюнов зупинилися на розгляді більш теоретичних питань, а саме: сутності регіональної традиції і методиці її дослідження. Зокрема, К.В.Чистов вважав, що регіональні особливості необхідно досліджувати переважно на сюжетному рівні, порівнюючи сюжети з кожного села, оскільки вони відмінні і навіть одне слово може дати розуміння того, звідки походить дана пісня, оскільки фольклор, як зазначає дослідник, є явищем динамічним як у синхронному, так і діахронному зрізах, і якщо прослідкувати шлях розповсюдження пісні від регіону до регіону, то можна побачити, що вони відрізнятимуться, оскільки увібрали характерний колорит кожного регіону і навіть села [2, с.121].

З 1990-х рр. регіональна народнопісенна традиція активно досліджується як українською фольклористичною школою, так і російською, але з певними відмінностями у методологічних питаннях. Для російської школи є характерним продовження методологічної традиції започаткованої в радянські часи Чистовим, Арутюновим. Протягом 90-их років і в наш час російські фольклористи, такі як Б.Н.Путілов [3, с.67-69], В.П.Анікін, розробляючи питання вивчення регіонального фольклору, дійшли висновку необхідності застосовування комплексного підходу, зокрема вивчати пісню у прив'язці до історії даного регіону, його етнографічних особливостей, лінгвістичних характеристик [4, с.76-103]. Лише за таких знань, на погляд вчених, можна побачити специфіку регіонального та вивчати її. Застосовуючи даний підхід, російські молоді вчені сьогодні дуже активно вивчають фольклор різних регіонів Росії, залучаючи вчених суміжних наук, а саме: фольклористів, етнологів, лінгвістів, істориків, філологів [5].

Українська регіональна фольклористика, зокрема закарпатська, представлена працями В.Гошовського, П.Лінтура, Ю.Туряниці. Усна і музична народна творчість з етнічно українських місцевостей Східної Словаччини представлена у роботах українських вчених (О.Зілінського, Ю.Костюка, М.Мушинки, М.Гиряка, А.Дулеби й ін.). Фольклор українців Мраморщини (Румунія) збирають і досліджують І.Ребошапка, М.Шандро, О.Бевка [6, с.8-10]. З наголосом на вивчення місцевої народнопоетичної традиції спрямовані дослідження фольклористів Буковини (О.Романця, А.Яківчука), Волині і Полісся (С.Шевчука, В.Давидюка, Л.Семенюка), Поділля (С.Стельмашука, О.Смоляка, П.Медведика, Р.Крамара). В цьому місцевим збирачам і дослідникам допомагають вчені – фольклористи з академічних наукових установ, переважно Києва і Львова. Вагомим є внесок у справу вивчення окремих регіонів України О.І.Дея, І.Березовського, С.Мишанича, С.Грици, Н.Шумади, І.Мацієвського М.Гуця, М.Дмитренка, О.Правдюка [6, с.12]. Тривалий час ведуться дослідження фольклору етнографічних районів Карпат і Прикарпаття Інститутом народознавства НАН України (Львів). Ця проблема стала однією з головних у науковій діяльності заснованого тут у 1992 р. відділу фольклористики. Особливо велику роботу як збирач і дослідник провів на цьому полі Г.Дем'ян. Плідно працюють В.Сокіл, Є.Луць, О.Харчишин та інші молоді науковці. В останні роки продуктивним осередком фольклористичного дослідження південно-східного регіону України стала кафедра української літератури і фольклористики Донецького національного університету. Тут виконані дисертаційні роботи про українські народні пісні Кубані (М.Мишанич), необрядову лірику Донецького Приазов'я (Г.Сабельникова), народнопісенну епіку на терені Донеччини (Н.Бабич), опубліковані праці з цієї тематики в серійному виданні кафедри „Актуальні проблеми української літератури та фольклору” [1, 8-12].

У нашому дослідженні вперше проводиться аналіз пісенного фольклору українців Нижнього Подунав'я. Для цього використано комплексний підхід, залучено не лише фольклористичні знання, а і історичні, етнографічні, лінгвістичні відомості про регіон Нижнього Подунав'я, що дає нам можливість, на наш погляд, розкрити питання сутності регіональної народнопісенної традиції українців даного регіону.

Джерельною базою для дослідження регіональних особливостей пісенного фольклору українців Нижнього Подунав'я став опублікований пісенний фольклор та польовий матеріал, зібраний членами етнографічних експедицій ОНУ ім. І.І. Мечникова у липні 2003-2004рр. за участю автора даної роботи. Серед опублікованого матеріалу був використаний пісенний фольклор, зібраний серед українців Північної Добруджі відомим етнографом, фольклористом, антропологом Федором Вовком у 80-х р. XIX – на поч. XXст. [7] та народні пісні, зібрані серед українців румунської Добруджі румунським дослідником (українцем за походженням) Віргілієм Ріцком. Дані пісні були надруковані у збірці „Ой Дунаю, Дунаю” 80-го року видання [8] та „Іхав козак за Дунай”, виданій у 2005 році у Бухаресті [9]. Також матеріалом для дослідження регіональних особливостей народної лірики українців Нижнього Подунав'я став пісенний фольклор, зібраний серед українських сіл Буджака, таких як с.Балабанка, с.Нерушай, с.Струмок, с.Лиман, с.Білолісся, с.Рибальське, с.Тузли, с.Зарічне та ін. Татарбунарського р-н. відомим фольклористом Кузьмою Смалем і у вигляді окремої збірки „Пісні Буджацького степу” був опублікований у м. Татарбунари у 2003р. [10]. Як вже зазначалося був використаний польовий матеріал, зібраний членами етнографічних експедицій ОНУ ім. І.І. Мечникова і автором даної роботи у 2003-2004рр. серед сіл Буджака, а саме: с.Плахтіївка Саратського р-н. [11], с.Шевченкове та с.Десантне Кілійського р-н. та с.Першотравневе Ізмайльського р-н. [12]. Таким

чином пісенний фольклор, що став об'єктом нашого аналізу, кількісно нараховує близько восьми-ста пісень різних жанрів. Наше дослідження по вивченню регіональних особливостей фольклору, для попередження такого явища, як локалізація чи генералізація факту, проводиться в контексті загальноукраїнського фольклорного простору, тому для порівняльного аналізу ми використали пісенний фольклор з різних регіонів України.

Проаналізуємо обрядовий фольклор, порівнюючи фольклорні комплекси українців Придунав'я та Дельти Дунаю, вивчаючи їхнє регіональне забарвлення, яке ми пов'язуємо з відображенням у фольклорі історичних, культурно-побутових та природно-географічних особливостей регіону.

*Обрядовий фольклор*, записаний серед українців Нижнього Подунав'я, представлений як родинно-, так і календарно-обрядовими циклами. Серед родинно-обрядового фольклору найяскравіше представлені весільні пісні. Пісень, що супроводжують народження, хрещення дитини та голосинь ми на сьогодні майже не фіксуємо.

Календарно – обрядовий цикл пісень, зібраний серед українців даного регіону, нерівномірно представлений щодо тематичних циклів. Якщо серед українців Буджака ми фіксуємо пісні як осінньо-зимового циклу, так і весняно-літнього, то серед пісенного комплексу українців Північної Добруджі пісень останнього циклу ми не знаходимо. Дане явище можна пов'язати з господарською специфікою українців даного регіону. Для українців Дельти Дунаю привалюючим видом господарства є рибальство [13, с.8] що, на наш погляд, не сприяло збереженню пісень весняно-літнього циклу, які безпосередньо пов'язані з землеробськими традиціями українців. Внаслідок чого, пісні весняно-літнього циклу в даному регіоні втратили свою актуальність, перейшли в пасивний стан і на сьогодні не представлені. Серед пісенного фольклору українців Буджака ми, навпаки, знаходимо пісні весняно-літнього циклу, і показово, що землеробство, за свідченням дослідників, залишалося провідною галуззю господарства українців Буджака Серед *календарно-обрядової поезії весняного циклу*, зібраної серед українців східних регіонів Буджака с. Плахтіївка, с. Струмок, с. Нерушай, с. Лиман та ін. знаходимо старовинні веснянки, ті, що супроводжують ігри, хороводи, танки та мають елементи язичницьких вірувань, побожного ставлення до природи, магічність дій, рухів [14, с.256]. До останніх зокрема можна віднести наступні композиції „До кривого танцю”, „А ми просо сіяли, сіяли”, „При долині мак” та ін. Основний мотив таких обрядових пісень – це побажання врожаю, добробуту і благополуччя. Серед останніх виділяємо танкову пісню „Царане, царане, ми твої гості” [10, с. 23], яка, на наш погляд, адаптувавшись до місцевого регіону, відобразила його історичні реалії. Дана пісня була записана у с.Нерушай. Дослідники відмічають, що дане село історично формувалося як біетнічне [15, с.98], і сьогодні тут маємо приблизно однакове кількісне співвідношення молдаван та українців. Регіон виходу українців, що проживають у даному селі на сьогодні остаточно не з'ясований. У даній веснянці ми не лише бачимо відображення біетнічності села, але і знаходимо, можливо, вірну відповідь на питання щодо регіону виходу українців с.Нерушай. Текст пісні композиційно побудований у вигляді діалогу і супроводжує гру між двома групами парубків і дівчат. За текстом пісні одна сторона звертається до іншої з наступними словами: „Царане, царане, ми ваші гості”, а на питання, звідки ці гості прийшли, вони відповідають: „Із-під Києва”. Як відомо, „царане” – це молдавська назва селян, а українці, що проживають у с.Нерушай, можливо, є переселенцями із-під Київщини, як зазначається у пісні. Дану пісню у такому її варіанті щодо лексичного наповнення ми зафіксували лише у Буджаку. Тому, на наш погляд, можна вважати, що пісенний фольклор має здатність адаптуватися та відображати історичні, етнічні та ін. особливості регіону.

Серед *календарно-обрядової поезії зимового циклу* українців за Дунаєм фіксуємо колядку, яка має пізніші нашарування, причому місцевого походження, що пов'язані із відображенням у пісні грошової одиниці, що знаходилася певний час у обігу в Добруджі:

*А ви, дядьку, не дивуйте,  
Та сто франок подаруйте* [8, с.16].

Показовою щодо українців румунської Добруджі, на наш погляд, є колядка „Там у садочку при кирниченці”, яка, на нашу думку, є піснею місцевого походження, оскільки композиційно відповідає колядці, але за змістом суттєво відрізняється. Усі колядки переважно за змістом направлені на побажання найкращого для родини у наступному році, а у даній пісні – це побажання поїхати за Дунай на рідну Вкраїну, оскільки лише там все найкраще і привезти подарунки рідній родині:

*Як я поїду за тихий Дунай, привезу я тобі дорогі дари,  
Дорогі дари – дрібну шапочку для батька)  
Дорогі дари – дрібне платечко (для матері)  
Дорогі дари – грубі корали (для сестри)* [9, с.56]

Виокремлюються також регіональним забарвленням колядки „Ой зірко, зірко, зійди раненько”, „На дунаечку, край бережечка”, „Ой за горою за кам'яною”, що відображають близькість розташування водного простору (Дунаю, моря) та вказують на характерний вид господарства – рибальство:

*А місяць каже: – Як зійду я, як зійду я звечора рано,*

*то возрадується риба в морі* [9, с.45]

Подібне забарвлення щодо відображення природно-географічних особливостей регіону ми зафіксували і у *весільних піснях* українців Дельти Дунаю. Якщо у поліському та карпатському варіанті з певними варіаціями співають наступну пісню:

*А куди ж ви моє дівування дінете?  
А ми ж твоє дівування собі беремо,  
Одній – коса, другій – роса, а третій – малювання  
Оце ж тобі Катерино та й все дівування* [16, с.134], [17, с.197]

то для Південного Буджака характерний наступний пісенний текст:

*Куди ж моє та й дівування та й понесене?  
Ой та в чистеє поле, кинемо дівування у синєє море* [12]

Також відобразилось у фольклорі села Шевченкове близьке розташування Дунаю:

*З Дунаю воду носили, на калач просили* [12]

Поряд з цим знаходимо весільні пісні, в яких відображається характерний вид господарства для українців Буджака, такий як виноградарство [15, с. 189]: „везем тобі невісточку з винограда, „де ж ви бояри забарилися, по садах- виноградах волочилися?” та ін. Велику кількість серед весільних пісень, записаних серед українців Придунав'я, становлять ті, що супроводжують обряд викупу боярами букетів. Зокрема у с. Плахтіївка співають:

*Було б не йти бояринувати, було б йти горох молотити  
Горох молоти, грошей заробити  
Квіточку викупити* [11]

Показовим є те, що у с. Струмок ми зафіксували варіант даної пісні, лексичне наповнення якої вказує на одну з провідних галузей у господарстві українців даного регіону, а саме на вівчарство [18 с.46-48], а фонетичне забарвлення (вплив російськомовної традиції на українську) вказує на біетнічний (україно-російський) склад даного села:

*Ой не гнися боярине, не гнися, єсть у тебе на загоні ягнися  
Поведи її продай  
Та за цвіток гроші дай* [10, с.98-104]

Також як у весільних піснях добруджанських українців, як і у піснях українців Буджака ми зустрічаємо відображення особливостей місцевого житлобудування [19, с.167-168], а саме вказівку на „чамур”, як характерний матеріал для будування хати:

*А в нашого свата з чамуру хата, та й боїться нас пустити.  
Щоби хату не розвалили* [11, с.16]

Таким чином, ми з'ясували, що сутність регіональної народопісенної традиції полягає у відображенні у пісенному фольклорі навколишнього природного середовища, культурно-побутових, історичних, особливостей регіону.

Регіональне забарвлення пісенного фольклору українців Нижнього Подунав'я пов'язане з відображенням превалюючих видів господарства: для українців Добруджі і південних регіонів Буджака – це переважно рибальство, для середнього степу – землеробство, що підтверджує відсутність у першому та присутність у другому пісень весняного циклу, що безпосередньо пов'язані з хліборобством. Сюжетний рівень пісень також відобразив специфічні види господарської діяльності у вигляді головних чи другорядних героїв рибалок (переважно для фольклору українців південних регіонів Буджака та Північної Добруджі) та виноградарів та чабанів для фольклору степового Буджака. Лексичний рівень обрядових пісень відобразив господарську специфіку, а також характерний вид місцевого житлобудування (використання очерету для покриття даху та чамуру (суміш глини або землі і соломи) як основного матеріалу), особливості побуту та місцевого навколишнього природного середовища, що пов'язані з близьким розташуванням водного простору („їду до моря”, „недалеко озерецько”, піду до Дунаю”) та ін.

Таким чином, народні пісні українців Нижнього Подунав'я мають на сьогодні яскраву етнічну виразність. Однак, слід зазначити, що в даному регіоні склалася регіональна народопісенна традиція, на формування якої вплинули різні чинники: етнічний, історичний, природно-географічний, лінгвістичний.

---

### Джерела та література

1. Бібліографія українського народознавства. – Т.1. – Фольклористика. – Кн. 1. / Зібрав і впоряд. М. Мороз. – Львів, 1999.
2. Чистов К.В. Народные традиции и фольклор. – СПб., 1986.
3. Путилов Б.Н. О региональном аспекте изучения культуры. – СПб., 1991.
4. Аникин В. П. Общерусское и локальное творчество в фольклоре // Фольклорные традиции современного села. – М., 1985.
5. IV Рябининские чтения. – М., 2003.
6. Кирчів Р. Із фольклорних регіонів України. – Львів, 2002.
7. Кондратович Ф. Украинские песни в Добрудже // Киевская старина. – 1889. – Т. XVIII. – № 3.
8. Ой Дунаю, Дунаю / Зібр. і впоряд. В. Ріцко. – Бухарест, 1980.
9. Іхав козак за Дунай / Зібр. і впоряд. В. Ріцко. – Бухарест, 2005.
10. Пісні Буджацького степу / Зібр. і впоряд. К. Сміль. – Татарбунари, 2003.
11. Матеріали етнографічної експедиції ОНУ ім. І.І. Мечникова по вивченню традиційної культури українців на Одещині. – с.Плахтіївка Саратського р-н.– Фольклор. – липень 2003р.;
12. Матеріали етнографічної експедиції ОНУ ім. І.І. Мечникова по вивченню традиційної культури українців на Одещині. – с. Шевченкове, с. Десантне Кілійського р-н., с. Першотравневе Ізмаїльського р-н. – Фольклор. – липень 2004 р.
13. Кушнір В. Г. Українці за Дунаєм. – Одеса, 2002.
14. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість. – К., 2001.
15. Бачинська О. А. Українське населення Придунайських земель XVIII – XX ст. – Одеса, 2002.
16. Народні пісні українців Полісся / Зібрав і впоряд. С. Шевчук. – Чернігів, 1992.
17. З гір карпатських / Зібр. і. впоряд. Г. Дем'ян. – Ужгород, 1981.
18. Берг Л. С. Бессарабия: страна, люди, хозяйство. – Пг., 1918.
19. Прігарін О.А. Етнічна виразність житла слов'янського населення Південно-Західної України (XIX – XX ст.): Дис... канд. іст. наук. – К., 1998.

### Summary

The subject of our research in this article is the song folklore of the Ukrainian from the Lower Danube (Nishneje Podunawje). Based on this material we try to study the ethnic expressiveness of the culture of the Ukrainian from this region and the cultural conditions of their life in this polytechnic region.